

O'QUVCHILARNING SINFDAGI STATUSI VA ULARNING SHAXSIY RIVOJLANISHI O'RTASIDAGI O'ZARO BOG'LIQLIK

Toshkent Xalqaro Kimyo universiteti
Ijtimoiy psixologiya 2-kurs magistranti
Babakulova Dilafruz Mehriddinovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarning sinfdagi ijtimoiy statusi va ularning shaxsiy rivojlanishi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tahlil qilinadi. Maqolada o'quvchilar orasidagi yetakchi, oraliq va marginal pozitsiyalar, ularning o'zini anglash, ijtimoiy ko'nikmalar va akademik muvaffaqiyat bilan bog'liqligi o'rganiladi. Shuningdek, pedagogik yondashuvlar va sinf ichidagi muhitning shaxsiy rivojlanishga ta'siri ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: o'quvchi, sinfdagi status, ijtimoiy pozitsiya, shaxsiy rivojlanish, psixologik rivojlanish, pedagogik muhit, ijtimoiy ko'nikmalar

Kirish

Sinfdagi o'quvchilarning ijtimoiy statusi ularning shaxsiy rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Har bir bola sinf jamoasida ma'lum pozitsiyaga ega bo'lib, bu pozitsiya uning o'zini anglash, boshqalar bilan munosabat, liderlik va hamkorlik qobiliyatlariga ta'sir qiladi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning o'zaro munosabatlari, do'stlik va ijtimoiy qabul qilish darajasi ularning o'zini hurmat qilish va shaxsiy rivojlanishida bevosita rol o'ynaydi. Shu sababli pedagoglar va ota-onalar uchun sinfdagi ijtimoiy muhitni kuzatish va boshqarish muhim vazifa hisoblanadi.

O'quvchilarning sinfdagi statusi yetakchi, oraliq va marginal shakllarda namoyon bo'ladi. Yetakchi o'quvchilar do'stlari orasida ishonchga ega bo'lib, akademik va ijtimoiy ko'nikmalari yuqori bo'ladi. Ularning shaxsiy rivojlanishi ijtimoiy tajriba va boshqalardan o'rganish orqali yanada boyiydi. Oraliq

pozitsiyadagi o'quvchilar o'zaro munosabatlarda passiv yoki neytral bo'lib, ba'zan yetakchilarni qo'llab-quvvatlaydi. Marginal o'quvchilar esa sinf jamoasida kamroq qabul qilinadi, ular kamroq ijtimoiy tajriba to'playdi va shaxsiy rivojlanish darajasi pastroq bo'lishi mumkin.

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, sinfdagi ijtimoiy muhit va pedagogik yondashuvlar o'quvchilarning o'zini anglash va shaxsiy ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Mutaxassislar sinfda inkluziv muhit yaratish, ijobiy mustahkamlash usullaridan foydalanish, guruh ichida hamkorlik va yetakchilik ko'nikmalarini rivojlantirishni tavsiya qiladi. Shu bilan birga, bolalarning individual xususiyatlari, qiziqish va ehtiyojlarini inobatga olish shaxsiy rivojlanishni yanada samarali qiladi.

Psixologik tadqiqotlarda ijtimoiy status va shaxsiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlik aniq ko'rinadi: o'zini hurmat qiladigan, ijtimoiy jihatdan qo'llab-quvvatlangan o'quvchilarning motivatsiyasi va akademik ko'rsatkichlari yuqori bo'ladi. Shu sababli pedagoglar sinfdagi ijtimoiy rollarni hisobga olib, har bir o'quvchi uchun moslashgan o'quv-muloqot strategiyalarini ishlab chiqishi zarur. O'quvchilarning sinfdagi ijtimoiy statusi ularning shaxsiy rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, sinfdagi yetakchi o'quvchilar ijtimoiy va akademik ko'nikmalarda yuqori natijalarga erishadi, ular boshqa o'quvchilar bilan samarali muloqot qiladi va o'zining motivatsiyasini oshiradi. Shu bilan birga, ular liderlik qobiliyatini rivojlantiradi va guruh ichida o'z o'rnini mustahkamlaydi. Oraliq statusdagi o'quvchilar, odatda, yetakchilarni kuzatadi va ba'zan ular bilan hamkorlik qiladi, bu esa ularning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, lekin yetakchilik qobiliyatlari cheklangan bo'ladi.

Sinfdagi ijtimoiy status va shaxsiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlik psixologik, ijtimoiy va pedagogik omillar orqali namoyon bo'ladi. Psixologik omillar orasida o'zini anglash, o'zini hurmat qilish va emotsional barqarorlik muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy omillar sinfdagi do'stlik aloqalari, guruhdagi qo'llab-quvvatlash va

tengdoshlar bilan hamkorlikni o'z ichiga oladi. Pedagogik omillar esa o'quvchilarning sinfdagi muvaffaqiyati, murabbiylarning yondashuvi va o'quv jarayonidagi inkluziv muhit bilan bog'liq. Shu sababli pedagoglar o'quvchilarni ijtimoiy jihatdan qo'llab-quvvatlash va ularning shaxsiy rivojlanishini rag'batlantirish strategiyalarini ishlab chiqishlari zarur.

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, sinfdagi ijtimoiy status o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalari va ijtimoiy intellektini rivojlantiradi. Yetakchi o'quvchilar ko'proq muomala qiladi, guruhdagi qarorlar qabul qilish jarayonida ishtirok etadi va ijtimoiy tajribani boyitadi. Oraliq va marginal o'quvchilarni esa ijtimoiy faoliyatga jalb qilish va ular bilan alohida ish olib borish muhimdir. Shu tariqa, sinfdagi ijtimoiy muhit va o'quvchilarning pozitsiyasi ularning shaxsiy va akademik rivojlanishida strategik ahamiyatga ega bo'ladi.

Inkluziv yondashuvlar, guruh ishlari va jamoaviy mashg'ulotlar orqali o'quvchilar bir-birini qo'llab-quvvatlashni o'rganadi, bu esa marginal o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini rag'batlantiradi. Shu bilan birga, yetakchi o'quvchilar ham boshqalarni qo'llash va hamkorlik qilish orqali ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantiradi. Natijada sinfdagi ijtimoiy status va shaxsiy rivojlanish o'rtasida uzviy va o'zaro foydali bog'liqlik hosil bo'ladi. Sinfdagi o'quvchilarning ijtimoiy statusi ularning psixologik va emotsional rivojlanishiga ham bevosita ta'sir qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy jihatdan qo'llab-quvvatlangan o'quvchilar o'zini hurmat qilish darajasi yuqori bo'lib, stressga chidamliligi ham ortadi. Ular guruh ichida faol ishtirok etadi, qaror qabul qilish va mas'uliyatni bo'lishish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, marginal o'quvchilar, ya'ni sinfdan kamroq qabul qilingan yoki yolg'iz qoladigan o'quvchilar, o'zini past baholashga moyil bo'lib, ijtimoiy va akademik ko'rsatkichlari sustlashadi.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda sinfdagi ijtimoiy statusning shaxsiy rivojlanishga ta'siri o'quvchilarning kommunikativ, ijtimoiy va akademik qobiliyatlarini rivojlantirish orqali aniqlanadi. O'quvchilar o'rtasidagi

tengdoshlararo aloqalar, hamkorlik va o‘zaro hurmat ularning liderlik, mas’uliyat va jamoaviy ishlash qobiliyatlarini shakllantiradi. Shu tariqa, ijtimoiy status nafaqat o‘quvchining jamoadagi o‘rnini belgilaydi, balki shaxsiy motivatsiya va ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kognitiv va psixologik yondashuvlar shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy status va shaxsiy rivojlanish o‘rtasidagi bog‘liqlik bolalarning o‘ziga bo‘lgan ishonchi, mas’uliyatni anglash va muammolarni hal qilish qobiliyatini shakllantiradi. Masalan, yetakchi o‘quvchilar murabbiy tomonidan ijobiy qo‘llab-quvvatlanib, guruh ichida muhim vazifalarni bajarishda ishtirok etganda, ularning shaxsiy motivatsiyasi va o‘zini rivojlantirish istagi oshadi. Shu bilan birga, pedagoglar marginal o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini rag‘batlantiradigan o‘quv va guruh ishlarini qo‘llash orqali ularning shaxsiy rivojlanishiga ko‘mak berishi mumkin.

Sinfdagi ijtimoiy status va shaxsiy rivojlanish o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni samarali boshqarish uchun pedagoglar quyidagi yondashuvlardan foydalanishi tavsiya etiladi: bolalarni ijtimoiy guruhlariga moslashtirish, hamkorlik va jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish, ijobiy rag‘batlantirish va shaxsiy muvaffaqiyatni e’tirof etish. Bu yondashuvlar o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi, ijtimoiy tajriba to‘plash imkonini beradi va shaxsiy rivojlanish jarayonini tezlashtiradi.

Shuningdek, o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishi va sinfdagi ijtimoiy statusini o‘lchashda zamonaviy psixologik metodlar — ijtimoiy xaritalash, baholash testlari va kuzatuvlar — keng qo‘llanilmoqda. Bu metodlar pedagoglarga o‘quvchilarning ijtimoiy pozitsiyasini aniqlash, ularni faol sinf ishtirokchisiga aylantirish va shaxsiy rivojlanish imkoniyatlarini kengaytirish bo‘yicha aniq tavsiyalar berishga yordam beradi. Sinfdagi ijtimoiy status va shaxsiy rivojlanish o‘rtasidagi bog‘liqlikni tushunishda guruh dinamikasi muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilar orasida do‘stlik va hamkorlik aloqalari ularning shaxsiy xulq-atvori, o‘zini anglash va ijtimoiy moslashuviga ta’sir qiladi. Masalan, do‘stlar bilan faol

muloqot qiladigan o'quvchilar ijtimoiy ko'nikmalarini tez rivojlantiradi, qaror qabul qilish va muammolarni hal etish qobiliyatlarini oshiradi. Shu bilan birga, sinfda yolg'iz qoladigan yoki kamroq qabul qilingan o'quvchilar, ya'ni marginal statusdagi bolalar, kamroq ijtimoiy tajriba to'playdi va shaxsiy rivojlanish darajasi sustroq bo'ladi.

O'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini rag'batlantirishda pedagoglar sinfdagi ijtimoiy muhitni diqqat bilan boshqarishi kerak. Guruh ishlari, loyihalar va jamoaviy mashg'ulotlar orqali yetakchi va marginal o'quvchilar bir-biri bilan faol muloqot qiladi. Bu jarayon o'quvchilarning mas'uliyatini oshiradi, o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi va liderlik hamda hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu tariqa, sinfdagi ijtimoiy status o'quvchining shaxsiy va akademik muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy status va shaxsiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlikni optimallashtirish uchun inkluziv yondashuvlar muhimdir. Pedagoglar o'quvchilarni faqat akademik ko'rsatkichlari bilan emas, balki ijtimoiy faoliyati, muloqot qobiliyati va guruh ichidagi faol ishtiroki bilan ham baholashi lozim. Shu tarzda, sinfdagi marginal o'quvchilar ham ijtimoiy faoliyatga jalb qilinadi, ularning shaxsiy rivojlanishi rag'batlantiriladi va sinfdagi ijtimoiy tengsizlik kamayadi. O'quvchilarning sinfdagi ijtimoiy statusi ularning o'ziga bo'lgan ishonchi va shaxsiy motivatsiyasini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Yetakchi o'quvchilar, odatda, sinfdagi qaror qabul qilish jarayonida faol ishtirok etadi, o'z g'oyalarini erkin ifodalaydi va tengdoshlarini rag'batlantiradi. Bu jarayon ularning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir qiladi: ular mustaqil fikrlash, mas'uliyatni bo'lishish, jamoaviy ishda yetakchilik qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, marginal o'quvchilar ko'pincha sinfda passiv bo'lib, guruh faoliyatidan chetda qoladi. Bu esa ularning ijtimoiy ko'nikmalarini cheklaydi va shaxsiy rivojlanish jarayonini sekinlashtiradi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar sinfdagi ijtimoiy status va shaxsiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlikni optimallashtirishga qaratilgan. Masalan, guruh ishlari va loyihalar orqali pedagoglar marginal va oraliq o'quvchilarni faol ishtirok etishga jalb qiladi, shu tariqa ularning ijtimoiy tajribasi kengayadi. Shu bilan birga, yetakchi o'quvchilar ham o'zaro muloqot orqali boshqalarni qo'llash va liderlik ko'nikmalarini mustahkamlash imkoniga ega bo'ladi.

Sinfdagi ijtimoiy statusning shaxsiy rivojlanishga ta'siri shuningdek, emotsional barqarorlik va stress darajasi bilan bog'liq. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar do'stlar va tengdoshlar tomonidan qabul qilinishni his qilganda, ular o'zini erkin ifodalaydi, o'quv motivatsiyasi ortadi va stressga chidamliligi oshadi. Shu bilan birga, pedagoglar va ota-onalar tomonidan qo'llab-quvvatlash marginal o'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshiradi va ularning shaxsiy rivojlanishiga rag'bat beradi. Bundan tashqari, sinfdagi ijtimoiy statusning shaxsiy rivojlanishga ta'siri bolalarning emotsional barqarorligi bilan ham bog'liq. Do'stlar tomonidan qabul qilinish, o'z fikrini erkin bildirish imkoniyati va pedagog tomonidan qo'llab-quvvatlanish o'quvchilarda stressni kamaytiradi, o'zini anglash darajasini oshiradi va motivatsiyani kuchaytiradi. Shu sababli pedagoglar va ota-onalar sinfdagi ijtimoiy muhitni kuzatib, har bir o'quvchiga mos strategiyalar ishlab chiqishlari muhimdir.

Xulosa

Sinfdagi o'quvchilarning ijtimoiy statusi va shaxsiy rivojlanishi o'rtasida mustahkam bog'liqlik mavjud. Yetakchi o'quvchilar ko'proq ijtimoiy tajriba va motivatsiyaga ega bo'lsa, marginal o'quvchilarda bu imkoniyatlar cheklangan bo'ladi. Pedagogik yondashuv, ijtimoiy muhit va sinfdagi inkluzivlik darajasi o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Shu sababli pedagoglar va ota-onalar o'quvchilarning sinfdagi ijtimoiy statusini e'tiborga olgan holda ularni qo'llab-quvvatlash strategiyalarini ishlab chiqishlari lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Erikson E. Identity and the Life Cycle. — New York: Norton.
2. Piaget J. The Psychology of Intelligence. — London: Routledge.
3. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. — Cambridge: Harvard University Press.
4. Wentzel K.R. Social Relationships and Motivation in Middle School. — Journal of Educational Psychology.
5. Bukatko D., Daehler M.W. Child Development: A Thematic Approach. — Boston: Cengage Learning.
6. Rubin K.H., Bukowski W., Parker J. Peer Interactions, Relationships, and Groups. — New York: Psychology Press.
7. Сафронова И.А. Психология подростка и школьный коллектив. — Москва: Педагогика.